ژیــان رۆمـــان نییە، وەزیفەی حەوتەمی زمان یان.. “کێ رۆڵان بارتی کــوشت”.. خوێنــدنەوەی عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

زمان هەموو شتێ ناڵێت، جەستە قسان دەکات، شتەکان قسان دەکەن، مێژوو قسان دەکات، توانا فەردی و کۆمەڵایەتییەکان قسان دەکەن، مردن و ژیان بێ پچڕان بە هەزاران جۆر قسان دەکەن، بەڵام زمان هەموو شتێ ناڵێت! لەنێوان زمان و ژیان و سیاسەتکردندا رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کێ رۆڵان بارتی کوشت، بە یەکێك لە رۆمانە جیاوازەکانی سەردەمی دوای رۆمانی نوێ و گ□قاری تیل کیل دەژمێردرێت. رۆمانووسی فڕەنسی (لۆران بینی) نووسیوویەتی و کاری وەرگێڕانی بۆ زمانی عەرەبی لەلایەن وەرگێڕ و توێژەری مەغریبی (محم□د جرتی) بۆ کراوە و لە (دەزگای ناپولی) ساڵی 2021 لە بەغداد چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) وەك دیاردەیەکی مەعریفی و رۆشنبیریی پشت بە چییەتی کردە سەرکێشەکانی زمان دەبەستێت، هەوڵی دۆزینەوەی توانا بێکۆتاییەکانی زمان و چێژە نەبڕاوەکانی ژیان و بەرجەستەکردنی سیاسەتکردن دەدات، ل□ پێنج بەشدا بە دوای چەمکی دیموکراسییەت و چەمکی خوێنەردا دەگەڕێت و بە چنینێکی دراماتیکانە جەخت لە دنیای رۆشنبیریی و فیکری سەدەی بیستەمی فڕەنسی و مردنی رەخنەگری گەورە (رۆڵان بارت) دەکاتەوە، کە دوای نانخواردنی لەگەڵ (فڕانسوا میتران) لە پەڕینەوەی بە شەقامی (مەدارس) بارهه□□گرێکی جلوبەرگشۆری ل□یاد□دا، کە کەسێکی (بولغاری) لێیدەخوڕێ.

یەکێك لەو پرسیارانەی کە حیکایەتەکانی ئەو رۆمانەی ئاخنیووە مردنی ئاسایی (ژیان) نییە، بەڵکو تیرۆری پلانی زمانە، بەو مانایەش تیۆرکردنی بارت لە حیکایەتەکانی زماندا دوو خاڵ لە مەعریفەی رۆمانەکەدا زەق دەکاتەوە: یەکەم، سیخورەکانی بولغاریا. دووەم، چاوپێکەوتنی فڕانسوا میتران کە (ژاك لانگ) لە ململانێی هەڵبژاردنی نێوان راستڕەو و چەپڕەوەکان لەنێوان میتران و رۆشنبیران سازی دەکات.

بەمجۆرە رۆمانوس (ژیان، زمان، سیاسەت) دەنووسێتەوە و وەك رۆلان بارت گوتەنی دەزانێ وانەگوتنەوە جگە لە پشتگوێخستنی دەسپێکی کاری

ئەدەبی شتێکی دیکە نییە. یان بە مانایەکی دیکە ڕۆماننووسین جگە لە ململانێی زمان و ژیان شتێکی دیکە نییە. بە قسەکەی بارت بڕوانە: ڕۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کێ ڕۆلان بارتی کوشت، ل13.

وەزیفەی حەوتەمی زمان

لە سەدەی بیستەمدا لە پاڵڕەوانبازی ڕزگارمان بوو و زمانمان لە شوێنی دانا، زمانە کە دەربارەی زمانەوە دەدوێ و دواجاریش هیچ شتێ لە زمان جوانتر نادۆزیتەوە. زمان سیستەمێکە لە ئاماژە لە گوزارشتکردنی بیرکردنەوە و دواتر دەشێ بە نووسین و بە تیپی ئەبجەدی کێڵ و لاڵان، فەزای ڕەمزی، فۆرمەکانی ئەدەب و نیشانە سەربازییەکان بەراوردی بکەین. (بڕوانە ل19).

زمانی ڕووداوەکانی ئەو ڕۆمانە لە فەزای ژیانی سیاسی و ڕۆشنبیریی فەڕەنسا و وڵایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئیتاڵیا قسان دەکات! وەك ڕووخسار، مردنی بارت لە 25ی شوباتی ساڵی 1980 دەکاتە بابەتی دەرەکی و پەیامی ناوەکیش لەسەر زیندووێتی زمانی بارت و سیمیۆلۆژیا و شاردنەوەی دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان دادەڕێژێت! دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان تیشکەی ڕووداوەکانە و وەك بەڵگەی (زمانی)، بارت لە کاتی خواردنی نانی نەوەڕۆ لەگەڵ فڕانسۆ میتران (سیاسی) لەلای بووە! پڕۆژەی ئەو دەستنووسە زمانەوانی ڕووسی (ڕۆمان یاکۆبسن) نووسیوویەتی.

یاکۆبسن پێشتر لە تیۆری گەیاندندا قسە لە شەش وەزیفەی زمان (1- پەیامنێر. 2- پەیاموەرگر. 3- پەیام. 4- سەرچاوەی پەیام. 5- کەناڵی گەیاندن. 6- کۆدی زمان) دەکات. لێرەدا ڕۆماننووسی فەڕەنسی (لۆران بینی) چەمکی (دەسەڵاتی حەقیقی، زمان بەڕێوەی دەبات، بە تایبەتی لە بارودۆخێکی دیموکراسیدا) وەك ڕووداو و حیکایەتی ململانێی جیاوازی و هەڵبژاردنی دیموکراسیانە لە فەڕەنسا و هەمان کۆد لە چینی هەلکاری ڕۆمانەکەیدا بەکار دەبات. لەوێشەوە دەڵێ (پێشتر) چاخە گەورەکانی ڕەوانبیژی هاوئاهەنگ بووە لەگەڵ چاخەکانی کۆماری ئەتنی، ڕۆمانی، فەڕەنسی… سوکرات، شیشرون، ڕۆبیسبییر… بەڵام بە دڵنیاییەوە ڕەوانبیژی جۆراوجۆری زمان، پەیوەستە بە ململانێی جۆراوجۆری هەڵبژاردنەوە، لەوێشەوە وەزیفەی حەوتەمی زمان وەکو رایەخ بە هەلکارییەکانی ڕۆمان و هەکارییەکانی دیموکراسییەت راخراوە. بڕوانە ل163 -162.

لە دەستنووسەکەی یاکۆبسندا وەزیفەی حەوتەمی زمان وەزیفەیەکی سیحری یان جادوییە و لە ڕووی سیمیۆلۆژییەوە باس لە جیاوازی نیوان (کردە دەربڕن) و (کردەی کاریگەری) زمان دەکات، بەوەی کە کردەی گوتاری دەربڕین لە خودی خۆیدایە و بە کارەکانی خۆی هەڵدەسێت، لە

کاتێکدا کردەی کاریگەری زمان بەرەو بەرهەمێکی دیاریکراو دەبەتەوە کە لەگەڵ گوتار یەك ناگرێتەوە. بڕوانە ل287.
بەمجۆرە سیحری زمان وەك کەدی ناوەکی ئەو ڕۆمانە پۆلیسییە دەبێتە پرسیاری بەدواداچوونی هەر یەك لە لێکۆڵەر (ژاك بایارد) و توێژەر (سیمۆن هیرتزوگ) لەبارەی دەسەڵاتی سیاسی، سیمیۆلۆژیا و ژیان!
هەموو ئەوانەش وەك گریمانەیەکی فەڕەنسی لە: زمان هەموو شتێ لەخۆ دەگرێ: بژی شۆڕشی پرۆلیتاریا، ماوییەکان فاشیین، ترۆتسکییەکان ستالینین، ژاك لاكان پۆلیسە، بادیۆ نازییە، ئاڵتۆسێر بکوژە، دۆڵۆز سێکسی لەگەڵ دایکی کردووە، سیزۆ سێکسی لەگەڵ من کردووە، هێگڵ قاحپەی خومەینییە، بارت خائینێکی سۆشیالیزمی چینییە… لە دانوستان و گفتوگۆی نێوان کاراکتەرەکاندا دەخاتە روو.
ئاخاوتن لە یاری تێنس دەچێ، بەڵام بە تۆپی هەویر! چونکە زمان بنەمای هەمووانە. (ژان ئادرن) لە رووبەرووی سارتەر دەڵێ بوونگەرایی ژەهراوی بووە، بژی رەگەزی سێیەم. بڕوانە ل52. ئیتر دەسەڵات گرتنەدەست لەگەڵ هەر ئەکتێکی ئاخاوتن شێوەیەکی دیکەی ژیان و سیاسەت و زمان وەردەگرێ. بە دیوەکەی دیکە لە وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە لێکۆلەر بایارد و توێژەر سیمۆن دەیخەنە روو، ئیمبرتۆ ئیکۆ دەڵێ: هەر کەسێ بێتە خاوەنی مەعریفەی وەزیفەی حەوتەمی زمان دەبێتە سەر گەورەی جیهان. ئەوە کەدی سەرەکی ڕۆمانەکەیە!

ژیان ڕۆمان نییە

پێویستە سەرچاوەکانی گێڕانەوە بخرێتە دواوە و ونبکرێ، بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە، کە مەدلولی حیکایەتەکانی بزر بکرێ، هەموو شتێ مەدلوولی خۆی هەڵگرتووە. کەواتە گێڕانەوەی حیکایەتەکان بەو مانایە نییە، کە ژیان وەك زمان لە راڤەی بێ کۆتاییدا هەڵگرینەوە؟! چونکە ژیان زمان نییە، زەمەنی زمان زەمەنی بێکۆتایی گەشە و پێشکەوتنە بەردەوامەکانییەتی! بەڵام ژیان کورتە، ژیان هەموو ئەزموونی مرۆڤ پووچەڵ دەکاتەوە، چونکە مرۆڤ بەرەو مردن دەبات.
(مۆریس زاب) دەڵێ ڕەخنەی ئەدەبی هەڵەیەکی گەورە دەکات، کاتێ ژیان و ئەدەب تێکەڵ بەیەکتر دەکات، چونکە ژیان دیار و روونە، بەڵام ئەدەب ئاڵۆز و نادیارە، ژیان سیستمێکی کراوەیە لە شتەکان پێکهاتووە، بەڵام ئەدەب سیستمێکی داخراوە لە وشە پێکهاتووە. بە بڕوای من ئەو قسەیەی مۆریس زاب لەسەر (زمان) و (ژیان) بەو مانایەیە، کە چێژ وەرگرتن لە دەلالەتەکانی زمان، چێژ وەرگرتن لە ژیانکردن نییە! زمان وەزیفەی جێبەجێکردنە، بەڵام ژیان خودی

جێبەجێکردنە، زمان کردەیە، ژیان کارە! دەتوانین لە سیستمی ژیاندا بە ئازادی هەناسە بدەین، بەڵام لە ئەدەبدا لەژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتی زماندایین! دەسەڵاتی زمان هەتا هەتاییە، هەمیشە دەبێ مرۆڤایەتی راڤەی زمان بکاتەوە و بەردەوام مانای جیاوازی لەبەرهەم بهێنێت. بەڵام ژیان مرۆڤ بەرەو مردن دەکاتەوە.

ئەدەب، لە مردنی کامۆ بە رووداوی ئۆتۆمبێل زیانێکی گەورەی بە خواوەندی ترە بەخشی..بڕوانە ل88. مۆزارت لە تەمەنی 35 ساڵی مرد. لۆترێامۆنت لە تەمەنی 24 ساڵی. رامبۆ لە تەمەنی 37 ساڵی. بارت 64 ساڵ… بەڵام زمان هەمیشە لە پێشکەوتن و جوولەدایە! لاکان دەڵێ زمان لە نەست رسکاوە. نەست وەك جۆرێ لە جۆرەکانی ئازایی دەژمێردرێت، بۆیە رۆماننووسی فەڕەنسی (لۆران بینی) لە رێگای فرە زمانییەوە حیکایەتەکانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) دەچنێتەوە! بەو مانایەش ئەگەرچی گێڕانەوە لەو رۆمانەدا بۆ ئاوەڵناوی بزر مامەڵەی لە تەك كراوە، بەڵام مەعریفە بەشێكی گەورە لە حیكایەتخوانی دەشارێتەوە، کەواتە ئاوەڵناوی بزر بەو مانایە نییە، کە دەکەوێتە نێو دنیای بگێڕەوەی هەموو شتزانەوە، چونکە ئەو توانایانەی (لۆران بینی) لە مەعریفە نمایشی دەکات، پڕ و فرە رەهەند و جۆراوجۆرە، حەقیقەتی خۆی لە خستنە رووی گۆڕانکارییەکاندا دەبینێتەوە و پێیوایە دەریچەی ئەبەدی ململانێی ئەو گێڕانەوەیە لە گۆڕان و سەیرورەدایە. رۆمانووس بە شێوەیەکی شاراوە، لەسەر زمانی بارت دەڵێ سیمیۆلۆژی کە بە شەقامدا دەڕوا هەست بە دەلالەتەکان دەکات، بەڵام مرۆڤ هەست بە روداوەکان دەکات.ل179. بە مانایەك لە ماناکان لە بارەی چەمکی دیموکراسییەتەوە یان خوێنەرەوە دەڵێ خوێنەر زۆری لێنەکراوە مانا جێگیر بکات، بەڵکو یاری بە مانا دەکات.

ژیان کورتە، زمان فاشییە

واڵتەر بنیامین دەڵێت: مەعریفە و رۆمان پێشبڕکێی ئەوە دەکەن، ببنە جێگەرەوەی حیکایەتخوانیی! (بڕوانە تەفانێڵك، لە بەهەشتەوە هەڵدەکات- دەروازەیەك بۆ هزری واڵتەر بنیامین، نووسینی پێشڕەو محەمەد، ل15).

تێگەیشتنی دەستەواژەی ژیان کورتە، زمان فاشییە مەعریفەیەکە دنیا جیاوازەکانی رۆمانی کە رۆڵان بارتی کوشت بەڕێوە دەبات؟ میلان کۆندێرا دەڵێ مەعریفە خەسڵەتێکە لە خەسڵەتەکانی رۆمانی نوێ. کاتێ (خوێنەر/ وەرگر) ئەو قسانەی بیر دەکەوێتەوە، دەتوانێ رەهەندەکانی فاشییەتی دەسەڵاتی زمان و دیکتاتۆرییەتی دەسەڵاتی سیاسی و ژیان و پووچەڵکردنەوەی ئەزموونەکانی مرۆڤ بە جوانی لە رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) بگرێ. بە مانایەکی دیکە دەمەوێ بڵێم دەسەڵاتی زمان

و دەسەڵاتی ژیان بە گشتی هەر دووکیان لە چەمکی ناچارکردندا بەیەك دەگەنەوە، زمان ناچاری قسەکردنت دەکات. زیندەگی ناچاری مردنت دەکات. یەکەم راستەوخۆ دەتخاتە بازنەی قسەکردنەوە. زیندەگی دواتر دەتخاتە گەمەی مردنەوە. زمان فاشیستە. ژیان دیکتاتۆرە.
ئەو رۆمانە هەوڵدەدات بە گەیشتن بە کردنەوەی کۆدەکانی ناچارکردن، بە گەیشتن بە چەمکی دیموکراسییەت و وەرگر و خوێنەرەوە دەرکەوتەکانی رۆشنبیریی و شاراوەکانی سیاسەت، ئاڵۆزی زمان و رووبەڕووبوونەوەی توندوتیژی ژیان لە ململانێی جیاوازییەکاندا بە شێوەیەکی ئەدەبی و هەلکاری هونەری دابڕژێتەوە. بەو مانایەش وەك لەسەر زاری لاکان دەڵێ: ناونان زەمەنی بابەتی ئارەزووە. یان زەمەن بابەتی ئارەزووی ناونانە. یان بابەتی ئارەزوو زەمەنی ناونانە. یان زۆر بە سادەیی ناونان بابەتی ئارەزووی زەمەنییە. ئەوە ئەگەر گۆڕانکاری و سەیرورەی زمان بێت، ئەوە دیکتاتۆرییەتی سیاسەت و دیکتاتۆرییەتی ژیان بە توندوتیژی و مردنت دەسپێرێت.
دواجار ئەوە ژیانە قسان دەکات، تێگەیشتنی ژیان قسان دەکات، مامەڵەکردنە لەگەڵ کار، بەڵام ساتەکانی قسەکردن مامەڵەکردنە لەگەڵ کردە. نووسین کردەیە، ژیان کار! لێرەدا جۆن سێرل قوتابی (ئۆستین) دەیەوێت زێتر تیۆری نیازخوازی لە چەمکی کار و کردەدا راڤە بکاتەوە و چەمکی (دیموکراسییەت – خوێنەر) لە (ژیانی راستەقینە) روونتر نیشان بداتەوە.
سێرل پێیوایە هەمیشە نیازی قسەکەر بەر لە گوتار، ئامادەیی خۆی هەیە. واتە کاتە دەڵێی: کات درەنگە! واتە نیازت ئەوەیە بۆ ماڵ بگەڕێیتەوە. بیکاسۆ دزی سلفادۆر دالی بوو، ژاك دریدا بە دزی ئۆستین و سێرل و یاکۆبسن پێیوایە ئەو کردەیەی سێرل لە ئاخاوتن و دیموکراسییەتدا نایەتە دی. وەزیفەی حەوتەمی زمانە، بڕوانە ل 279.
بەڵام هەموو نکۆڵیکردنە پێناسەیە- سبینەزا. بڕوانە ل249.
کەواتە دەشێ نووسین لە سیاقێ بنووسرێ و لە سیاقێکی دیکە و لە شوێنێکی دیکە و لە کاتێکی دیکە بخوێندرێتەوە. بارودۆخی نووسەر و بارودۆخی (خوێنەر/وەرگر) گۆڕانیان بەسەردا دێت. نووسین گۆڕانکاری و سەیرورەیە و بەردەوام یاری لەگەڵ زمان دەکات.

هەولێر 7/4/2024

سەرچاوەکان:
1- لوران بینی: الوظيفة السابعة للغة من قتل رولان بارت؟، ترجمة محمد الجرطي، دار نابو، العراق 2021. صدرت الرواية فی طبعتها الفرنسية عام 2015 .

2- الوظيفة السابعة للغة.. من قتل رولان بارت؟.. رواية التفكير.
إدريس الخچراوى_ كاتب من المغرب.